

Pravopisne kategorije ePravopisa

Podatki o zbirki

Pravopisne kategorije ePravopisa so nabor opisov pravopisnih kategorij, ki uporabnikom omogoča vpogled v proces prenove pravopisnih pravil in pravopisnega slovarja. Medtem ko v *ePravopisu* najdemo slovarske sestavke s konkretnimi podatki o zapisu, izgovoru, besedilni rabi ter oblikoslovnem obnašanju in besedotvornih možnostih besede, pa je uporabnik posredno – s povezavo na *Pravopisne kategorije* – obveščen tudi o tem, v kateri problemski ali normativni okvir slovenskega knjižnega jezika se izbrana iztočnica uvršča, katere besede oziroma besedne zveze še spadajo v ta okvir in kako se problem rešuje na višji ravni, torej v pravopisnih pravilih. Gre torej za komentar problemsko in pogosto tudi pomensko zaokroženega sklopa slovarskih redakcij v specializiranem pravopisnem slovarju, zaradi povezave s slovarjem pa je uporabniku omogočeno tudi, da pregleduje konkretne rešitve.

Pravopisne kategorije ePravopisa predstavljajo tudi evidentiranje odstopanj od obstoječega kodifikacijskega priročnika, tj. *Slovenskega pravopisa* 2001, ki tako sestavljalcem slovarja kot tudi uporabnikom omogočajo vpogled v proces prenove. Normativno veljavnost ubeseditvev v pravopisnih pravilih na rednih srečanjih potrjuje Pravopisna komisija, ki deluje pri SAZU in ZRC SAZU, slovarski sestavki pa do potrditve v tem delovnem telesu nosijo oznako »predlog«.

Bistvena prednost *Pravopisnih kategorij* je njihova povezava s slovarskimi sestavki. Tako se uporabnik *ePravopisa* npr. ob iskanju po imenih vladarjev s klikom na kategorije seznanj s tem, katere posebnosti so predstavljene v slovarskem sestavku in zakaj. Prek kategorij je slovarski sestavek povezan tudi z že objavljenimi poglavji v *Pravopisu* 8.0.

Podatki o zbirki

2015

V letu ustanovitve zbirke (2015) smo vanjo vključili 16 problemskih sklopov, med katerimi so bili nekateri še podrobneje členjeni (okrajšave, simboli, psevdonimi ...); ti problemski sklopi vključujejo približno 1600 slovarskih sestavkov. Skupaj z opisi prinaša posamezna enota zbirke (torej pravopisna kategorija) tudi možnost pregleda vseh slovarskih sestavkov, ki so bili pripravljeni za ponazoritev sklopa.

2016

Leta 2016 so bila v zbirko dodana domišljajska imena, imena držav, religijska in mitološka imena, poimenovanja mitoloških in nadnaravnih bitij, poobčnoimenjeni samostalniki, različni tipi svojilnih pridevnikov ... – skupaj 14 problemskih sklopov z več kot 800 slovarskimi sestavki.

2017

Pravopisne kategorije 2017 so se povečale za imena celin in podobnih velikih območij na Zemlji, dopolnjena so bila imena držav (abecedno do *Južni Sudan*), na novo je bila vzpostavljena velika skupina izlastnoimenskih pridevnikov na *-ov/-ev* ali *-in*, ki nastopajo v stalnih besednih zvezah. Novi sklopi so bili še: samostalniške izpeljanke iz lastnih imen (*brajica, petrijevka*), lastna imena v frazemih (*kaditi kot Turek*), merske enote, poimenovanja nagrad, odlikovanj in častnih nazivov (*zlati znak svobode – kresnik*), manjši sklop je predstavljala prva faza pripravljenih stvarnih lastnih imen, ki so na izrazni ravni prekrivna s priimki (*Tesla, m – Tesla, ž*). Med prebivalska imena so bila vključena imena pripadnikov in pripadnic plemen (*Očipva, Očipvejec, Očipvejka*), zaradi katerih sta bila dopolnjena tudi sklopa pridevniki na *-ski/-ški* (*očipvejski*) in svojilni pridevniki iz prebivalskih imen (*Očipvejčev*). Posebna skupina z imenom »Pravopisne zanimivosti« se je izoblikovala kot stranski produkt delovanja članic in članov pravopisne skupine v Jezikovni svetovalnici Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša, kamor uporabniki mesečno pošljejo povprečno 30 vprašanj različnih tipov. Zanimivejša so od leta 2017 sproti dodajana v pravopisni slovar (*kvevri, vodja* (m, ž), *karitas, zika*). V letu 2017 smo v rastoči slovar *ePravopis* uvedli 850 novih slovarskih sestavkov.

2018

Leta 2018 je bilo v *ePravopis* dodanih 1189 slovarskih sestavkov, več kot 500 obstoječih pa je bilo dopoljenih s podatki o rabi, pa tudi razširjenih glede na pomensko razvejanost posameznih gesel, npr. *Viking* (kot pripadnik ljudstva in kot nadomestno ime za Norvežane oz. Skandinavce), *Amerika* (tudi kot skrajšano ime za Združene države Amerike) ali *Evropa* (tudi kot nadomestno ime za Evropsko unijo).

Mikrostrukturno najobširnejši problemski sklopi iz tega leta se navezujejo na poglavje o pisnih znamenjih v pripravljajočem se predlogu novih pravopisnih pravil. V sklopu »Pisna znamenja« smo obravnavali ločila in različna znamenja z dveh vidikov, in sicer kot lekseme v skladijski vlogi in kot znamenja v posebnih položajih (ob števkih, v tehničnih besedilih ipd.). Med obsežnejše problemske sklope, ki zaokrožajo problematiko, se uvrščajo tudi »Poimenovanja praznikov, posebnih datumov, dnevorov v tednu in mesecev«, »Nazivi in naslovi ob imenu«, »Imena pokrajin in otokov«, z njimi povezana prebivalska imena in pridevniki na *-ski/-ški* ter iz vseh sklopov izhajajoči svojilni pridevniki. Pomembno dopolnilo pri redigiranju zemljepisnih imen je bila uvedba posebnega razdelka o predložni rabi v mestniku (Kje?), rodilniku (Od kod?) in tožilniku (Kam?). S tem razdelkom so bila dopolnjena tudi vsa do tedaj vključena zemljepisna imena.

2019

Leta 2019 je bilo v *ePravopis* dodanih več kot 1200 slovarskih sestavkov, več kot 500 obstoječih pa je bilo dopoljenih s podatki o rabi, pa tudi razširjenih glede na nove pravopisne kategorije. Dodanih je bilo 8 problemskih sklopov, in sicer:

- »Kratice«
- »Prebivalska imena (iz imen plemen, ljudstev, narodov)«
- »Pridevniki (povezani s pripadniki in pripadnicami jezikovnih, verskih, rasnih skupin)«
- »Pridevniki (povezani s pripadniki in pripadnicami nazorov, gibanj, političnih skupin)«
- »Pripadniki in pripadnice jezikovnih, verskih, rasnih skupin«
- »Pripadniki in pripadnice nazorov, gibanj, političnih skupin«
- »Smeri, nazori, gibanja«
- »Svojilni pridevniki (iz stvarnih imen)«

Sprejete so bile naslednje leksikografske odločitve: izpostavitve iztočničnega leksema ali imena v posebni zvezi tipa *železna lady*; izpostavitve vrstnega pomena pri iztočnici, ki je v nedoločni lastnostni pridevniški obliki – *budističen* in *budistični*; *arktičen* – *arktični*. Zaradi slednjega se pridevniške kategorije ne imenujejo več »Pridevniki na -ski«, temveč smo se odločili za splošnejše poimenovanje »Pridevniki«, h kateremu je mogoče umestiti tako pridevnike na -ski/-ški kot vrstne pridevnike na -ni (*evropski* – *arktični*). Povezovanje problemskih sklopov je spodbudilo uslovarjenje povezanih iztočnic, npr. ob redigiranju pripadnikov in pripadnic političnih, verskih, oboroženih, vohunskih, rasnih in drugih skupin so bila uslovarjena tudi imena organizacij, skupnosti, ustanov, katerih pripadniki in pripadnice so (*Gestapo* – *gestapovec*, *gestapovka*, *gestapovski*). Za kratice med njimi je bilo uvedeno skladijsko razlikovanje med tipi desnega prilastka, in sicer s pojasnilom »kot prilastek, v imenovalniku« (*pripadnik mirovne sile KFOR*).

Pri uslovarjanju ženskih priimkov (*Potter*, ž) ob moških (*Potter*, m) je poudarjena možnost rabe priimka ženskega spola, in sicer s pojasnilom »navadno ob ženskem imenu« (zgodbe *Beatrix Potter*).

Merske enote so obravnavane kot pisne dvojnice, ki jih v nepodomačeni obliki (te normativno niso prednostne) uporabljamo večinoma v strokovnih besedilih, kar je izpostavljeno s posebnim pojasnilom »v strokovnih besedilih največkrat nepodomačeno«.

Vse dvobesedne slovarske iztočnice, ki so bile uslovarjene v sklopu »Psevdonimi, vzdevki, umetniška imena« v značilni strukturi ime + priimek, so bile v letu 2019 zaradi potrebe po razlikovanju med rojstnimi imeni in priimki prikazane ločeno, kar je gradivsko relevantno zlasti v povezavi z nastajajočim poglavjem pravopisnih pravil »Slovnični oris za pravopis«. Zaradi enakozvočnic z lastnimi imeni so bile uslovarjene tudi občnoimenske iztočnice, ki sicer ne bi bile vključene v pravopisni slovar, npr. *Abesinec* (prebivalec Abesinije) – *abesinec* (slovenski vojak v Abesiniji), *Albanka* (prebivalka Albanije) – *albanka* (droga iz Albanije); slednje zaradi neformalnosti pogosto izstopajo iz registra knjižnega jezika, zato je bila pri njih poskusno uvedena tudi oznaka »neformalno/pogovorno«.

2020

Leta 2020 je bilo v ePravopis dodanih več kot 1100 slovarskih sestavkov, več kot 300 obstoječih pa je bilo dopoljenih. Novih problemskih sklopov je 24:

- »Domišljajska in mitološka zemljepisna imena«,
- »Glasbeni žanri«
- »Imena krajev«
- »Imena objektov in stavb«
- »Imena vladarskih in plemiških rodbin«
- »Imena voda«
- »Imena vzpetin in gorovij«
- »Imena zgodovinskih osebnosti«
- »Izkraščena imena in poimenovanja«
- »Leksikalizirane okrajšave«
- »Nagrajenci in nagrajenke«
- »Nadomestna imena in poimenovanja«
- »Občnoimenska jedra stalnih besednih zvez z lastnimi imeni«
- »Poimenovanja bolezni, iger, jedi«
- »Poimenovanja zgodovinskih dogodkov«
- »Pridevniki (povezani s pripadniki redov)«
- »Pridevniki (iz imen vladarskih in plemiških rodbin)«
- »Pridevniki (iz zemljepisnih naselbinskih/krajevnih imen)«
- »Pridevniki (povezani s poimenovanji nagrad, odlikovanj, častnih nazivov)«
- »Pripadniki in pripadnice redov«
- »Svojljni pridevniki (iz imen zgodovinskih osebnosti)«
- »Tvorjenke iz kratic«
- »Uslužbenci in uslužbenke, uporabniki in uporabnice«
- »Znamke in izdelki«

Dopolnitve so obsegale predvsem usklajevalne posege, npr. spremembo koncepta zaradi osebnih imen iz različnih jezikov, npr. *Edith*¹ [ídit] angleško ime; *Edith*² [edít] francosko ime. Tako še *Marlene*, *Christine*, *Natalie* ipd. V samostojne iztočnice so bili združeni tudi priimki ter pari ime in priimek, če prihaja do izgovornih razlik, npr. *Bernárd* – *Bêrnard* (angleško moško ime); *Domínik* – *Dominík*.

Večje število novih problemskih sklopov je povezano s spremembo načina slovarskih predstavitev ob posameznem pravilu: slovarsko so obdelane le iztočnice, uporabljene v pravopisnem pravilu. V nadaljevanju projekta bodo skromneje zastopani problemski sklopi še razširjeni.

Novost glede na SP 2001 je uveljavljanje uslovarjenih samostalnikov v vlogi nepregibnega pridevniškega prilastka in uvedba pojasnila »v pridevniški rabi« ob t. i. nepravilnih zloženkah, ki jih pišemo kot besedne zveze. Slednje postaja izrazna možnost, sprejemljiva tudi za knjižni jezik. Kljub temu so ob zvezah npr. *emo skupina* in zgodovina slovenske pank/punk glasbe navedene tudi variantne možnosti: *emovska skupina* in

zgodovina pankovske/punkovske glasbe. Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU še ni obravnavala poglavja o pisanju skupaj ali narazen, zato sklic na posodobljeno kodifikacijo ni mogoč. Novost so ponazoritve rabe, ki kažejo na posebne skladijske in pomenske položaje. Opozorjeno je tudi na položaje, ko se ime kraja nahaja v položaju desnega imenovalnega prilastka, ki je lahko tudi ujemalen z jedrom: »kot prilastek, v imenovalniku« *V finski prestolnici Helsinki je potekalo enajsto srečanje med ameriškim predsednikom Clintonom in ruskim predsednikom Jelcinom*.

Pri redigiranju smo pri nekaterih iztočnicah uvedli dvonaglasnice (npr. *Barbo-Waxenstein* [bárbo-váksənštájŋ]). Soobstajajoče različice imena so povezane z vodilko primerjaj (= prim.), npr. *Auersperg* prim. *Turjačan*, *Borgia* prim. *Borgijec*, *Stewart* prim. *Stuart*. Pri tem ločimo med priimkom osebe, ki je navadno nespremenjen glede na izvirnik, in podomačeno različico imena rodbine. Pri vseh podomačenih imenih bo navedeno izvirno ime.

Uporabnik je obveščen o neustrezno podomačenih imenih (*Inocent VIII.* gl. *Inocenc VIII.*), prevladujoči nepodomačeni varianti imena in zato njeni normativni prednosti (*Cojz* gl. *Zois*) in pogostem nepravilnem zapisu imena v rabi (*Marija Antonieta* gl. *Marija Antoaneta*).

Slovnično motivirana normativna novost s področja besedotvorja je zajeta v predlogu prenovljenih pravopisnih pravil, in sicer uveljavljanje možnosti nepreglašanih oblik pri imenih, ki se končajo na končni govorjeni [c], npr. ob oblikah ali pridevnikih *Fričev* in *Fritzev* novi pravopisni slovar uvaja pisanje dvojnic *Fritzev/Fritzov* in *Fričev/Fricov*.

Novosti pri nekaterih problemskih sklopih, npr. »Kraticah«, izhajajo iz novega pravopisnega poglavja, zato so številne in v kategorijah obširno pojasnjene. Uporabnik je prek povezave napoten na predlog novega poglavja pravil.